Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).
The article and any related published material are licensed under the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

УДК 811.14'02'38'44
DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2659.2026.39.15

Інеса ЧАКАЛ, канд. філол. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0001-9373-5986
e-mail: inesa.chakal@gmail.com
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, Україна

ЗООНІМИ В КОНЦЕПТУАЛЬНІЙ СТРУКТУРІ АНТИЧНОГО НАРАТИВУ

В с т у п . ***У статті здійснено системний аналіз функціонування зоонімів у романі Ахілла Татія "Левкіппа і Клітофонт" (II ст. н.е.), що є одним із найвишуканіших зразків грецької прозаїчної белетристики. Актуальність дослідження полягає у виявленні наскрізних концептів-зоонімів, які формують образну систему твору, виконують риторичні, інтертекстуальні та емоційні функції, а також відображають культурні й філософські узагальнення античного світосприйняття. Метою статті є опис домінантних зоонімів у структурі роману та встановлення їхньої ролі у побудові художнього дискурсу.***

М е т о д и . ***Методологія дослідження поєднує лексико-семантичний, стилістичний, інтертекстуальний та кількісний аналіз для визначення частотності й домінантності лексем, а також типологічний підхід для групування зоонімів у семантичні поля. Риторико-стилістичний та культурологічний методи дозволили простежити алюзії, символіку та концептуальні функції зоонімів у художньому тексті.***

Р е з у л ь т а т и . ***Результати аналізу засвідчили, що зооніми-домінанти (ὁ ἵππος, τὸ θηρίον, ὁ ὄρνις, ὁ ὄφις, ὁ κώνωψ, ὁ ἰχθύς) виконують багатопланові функції. Кінь постає символом благородства, тілесної пристрасті та соціального маркування; звір – універсальним образом дикості, небезпеки й дегуманізації; птах – носієм сакральних, естетичних та космологічних значень; змія – метафорою небезпеки, еротичної амбівалентності й трансформації; комар – емблемою риторичної інверсії та іронічної героїзації; риба – образом жертв стихії, метафорою багатства й гармонійного співіснування. Усі ці концепти реалізуються як у прямому номінативному, так і в переносному значенні, формуючи багатовимірну образну систему роману.***

В и с н о в к и . ***У висновках підкреслено, що зооніми у романі Ахілла Татія не обмежуються номінацією тваринного світу, а стають поетичними структурами, які забезпечують ритмізацію наративу, візуалізацію подій, створення міфологічних алюзій та емоційне залучення читача. Вони становлять перехідну ланку між буквальним і метафоричним уживанням, виконують лінгвопрагматичну функцію та відображають антропоцентричний характер античного мислення. Таким чином, зооніми-домінанти формують унікальну концептосферу твору, що поєднує реальне й міфологічне, тілесне й символічне, індивідуальне й універсальне.***

К л ю ч о в і с л о в а : ***давньогрецька мова, давньогрецький роман, концепт, лексична семантика, дискурс, мовна картина світу.***

Вступ

Системний аналіз лексики на основі словника мови письменника чи окремого твору, виокремлення наскрізних тематичних концептів у середині певної лексичної системи тісно пов'язані з поняттям ідіостилю автора, з його мовною картиною світу. Наскрізні тематичні концепти формують поняття концептуальної структури художнього тексту. Когнітивний підхід до характеристики ідіостилю письменника пов'язаний з особливостями авторського мовомислення, відображеного у певних концептах.

У мовах різних народів назви тварин становлять одну з найдавніших і найстійкіших лексичних груп, що поєднує номінативну, символічну, емоційну та культурно-семантичну функції. Вони не лише позначають представників фауни (ссавців, птахів, плазунів, комах, риб тощо), а й відображають глибокі уявлення про світ, зокрема античний, людину, природу, мораль і соціальні ролі.

У сучасному мовознавстві зооніми розглядаються не лише як номінативні одиниці, а й як важливі маркери культурної, символічної та стилістичної семантики. Вони функціонують як лінгвокультурні репрезентанти, що поєднують мову з етнічним світоглядом, відображаючи національні стереотипи, емоційні оцінки, суспільні функції та міфологічні уявлення.

В українських та зарубіжних студіях останнього десятиліття зооніми досліджують як окремі лексичні одиниці, як компоненти фразеологічних виразів різних мов (Башук, 2020; Геркерова, & Коваль, 2016; Karimova, 2021; Lu, 2024), а також як стилістичні засоби у художньому дискурсі, де вони можуть набувати додаткових стилістичних функцій (Дубровська, 2022; E. Ye. Mintsys, & Yu. B. Mintsys, 2019), або ж їх розглядають як культурні маркери, що поєднують лінгвістичну та етнографічну перспективу (Shohsanam, 2023; Ghobadighadikolaei, 2018; Мизин, 2022).

Попри широку увагу до назв тварин у фразеології, пареміології та сучасному дискурсі, їхнє функціонування в античній художній прозі, зокрема у давньогрецьких романах, залишається недостатньо вивченим. Винятком є праці українських авторів Р. Оліщук та І. Макар, що присвячена концептуально-тематичній групі "Тварини" у романі Лонга (Оліщук, & Макар, 2019), та англійського дослідника Р. Чіоффі "Єгипет, Ефіопія та грецький роман: між репрезентацією та спротивом", у якій автор зосереджує увагу на яскравих описах трьох єгипетських тварин у романі Ахілла Татія – фенікса (3.25), гіпопотама (4.2–3) та крокодила (4.19) (Cioffi, 2024). Проте роман Ахілла Татія "Левкіппа і Клітофонт", який поєднує риторичну витонченість, міфологічну алюзійність і психологічну глибину, ще не був предметом окремого комплексного лексико-стилістичного та концептуального аналізу зоонімічної лексики.

Роман "Левкіппа і Клітофонт" – один із найвишуканіших зразків грецької прозаїчної белетристики II ст. н.е. Сюжет твору побудований навколо історії кохання юнака Клітофонта і дівчини Левкіппи, які переживають низку драматичних подій: викрадення, розлуку, фальшиве жертвоприношення, подорожі, зустрічі з розбійниками, корабельні аварії, і врешті – возз'єднання. У цьому багатому на події наративі зооніми відіграють не лише описову роль, а й функціонують як риторичні образи, метафори, емблеми почуттів, маркери тілесності та засоби стилістичного моделювання. Тварини у Ахілла Татія – це не просто частина пейзажу чи побуту, а семантичні провідники,

© Чакал Інеса, 2026

ISSN 1728-3817

через які автор передає емоційні стани, моральні оцінки, культурні алюзії та філософські узагальнення.

Актуальність проведеного дослідження полягає в тому, що вперше здійснено системний розгляд наскрізних концептів – зоонімів у художньому дискурсі Ахілла Татія, виявлено їхню роль у побудові образної системи твору, проаналізовано жанрову специфіку функціонування зоонімів-домінант та окреслено їхню інтертекстуальну, риторичну й емоційну природу. Зооніми у Ахілла Татія – це не лише лексеми, а поетичні структури, що формують унікальну модель античного світосприйняття, де тваринне і людське, реальне і міфологічне перебувають у взаємозв'язку.

Важливим аспектом нашого дослідження є окреслення *наскрізних концептів* – домінантних назв тварин у структурі роману "Левкіппа і Клітофонт" – та аналіз лексичної ідіосистеми Ахілла Татія, яка відтворює унікальну концептосферу, зумовлену авторським задумом, тематикою і жанрово-стильовими параметрами. Тому ***метою*** нашої статті є системний опис функціонування наскрізних концептів (домінантних зоонімів) у романі давньогрецького письменника II ст. н.е. Ахілла Татія "Левкіппа і Клітофонт" (Tatius, 1984) та встановлення їх ролі у побудові образної системи твору.

Методи

У статті використано комплекс методів, що забезпечив системність аналізу. Застосовано лексико-семантичний та стилістичний аналіз для виявлення значень і художніх функцій зоонімів, кількісний підрахунок для визначення їхньої частотності та домінантності, а також типологічний підхід для групування лексем у семантичні поля. Доповнено дослідження інтертекстуальним і риторико-стилістичним аналізом, які дозволили простежити культурні алюзії та визначити роль зоонімів у побудові образної системи роману.

Результати

До зоонімів, окрім власне назв тварин, уналежнюємо також назви частин їх тіла (зооанатомізми) – ὁ ὀδούς (зуб), ἡ οὐρά (хвіст), τὸ οὖς (вухо), τὸ ἔριον (вовна), τὸ δέρμα (шкіра, хутро) тощо, які в художньому тексті часто набувають метафоричного або порівняльного значення. У романі Ахілла Татія "Левкіппа і Клітофонт" аналізований лексикон охоплює 89 лексем, які в сукупності мають 391 фіксацію, що свідчить про їхню високу частотність і функціональну насиченість.

Лексеми-зооніми (44 назви), які вживаються в романі Ахілла Татія як засіб номінації різних понять та явищ, репрезентують низку таких лексико-семантичних груп (ЛСГ): 1) назви свійських тварин; 2) назви диких тварин; 3) назви птахів (орнітоніми); 4) назви плазунів (рептилоніми); 5) назви комах (ентомоніми); 6) назви риб та амфібій (іхтіоніми та амфібіоніми).

Зоонім-домінанта **ὁ ἵππος** (кінь), що належить до ЛСГ "**Назви свійських тварин"**, функціонуючи у романі Ахілла Татія як наскрізний концепт, не лише формує концептосферу тексту, а й виконує стилістичні, естетичні, міфологічні та філософські функції. Її вживання (26 фіксацій) демонструє жанрові елементи, характерні античному роману – введення у текст байок, міфів, екфраз тощо – і вибудовує унікальну образність твору.

Лексема **ὁ ἵππος** проходить у романі кілька стилістичних трансформацій. У сцені, де Кліній дарує Харіклу коня (1,8,11), епітет **ὁ καλός ἵππος** ("красивий кінь") позначає не лише естетичну якість, а й символізує благородство, інтимність і тілесну пристрасть. У античній літературі кінь часто асоціюється з тілесною силою, як, наприклад, у діалозі "Федр" Платона.

Фіксуємо фрагмент у тексті роману, де кінь порівнюється з кораблем, що потрапив у бурю: **ὁ** δὲ **ἵππος** τῇ τῶν ποδῶν κυρτούμενος ἀμίλλῃ, ἄνω τε καὶ κάτω πηδῶν πρὸς τὴν ἑκατέρων σπουδὴν δίκην νεὼς χειμαζομένης τοῖς νώτοις ἐκυμαίνετο (1,12,4) – *А кінь, вигинаючи ноги у запальному змаганні, стрибав угору й вниз, і його спина вигиналася, мов корабель, що бурею гнаний розхитується*. Це порівняння передає не лише фізичний рух, а драму, напругу й небезпеку моменту.

У сцені трагедії кінь стає причиною загибелі Харікла, і Кліній називає його: **ἵππε** πάντων θηρίων ἀγριώτατε, πονηρὲ καὶ ἀχάριστε καὶ ἀναίσθητε κάλλους (1,14,2) – *Кінь, найдикіший з усіх звірів, негідний і невдячний, і байдужий до краси!*, – що робить тварину носієм неконтрольованої сили. В епізоді з розбійником кінь постає маркером соціального типу: καί τις ἵππον ἐπελαύνων ἔρχεται, κόμην ἔχων πολλὴν καὶ ἀγρίαν. ἐκόμα δὲ καὶ **ὁ ἵππος**· γυμνὸς ἦν, ἄστρωτος καὶ οὐκ ἔχων φάλαρα· τοιοῦτοι γὰρ τοῖς λῃσταῖς εἰσιν **οἱ ἵπποι** (3,12,1) – *І ось з'явився хтось верхи на коні, з довгим і диким волоссям. І кінь також був волохатий; голий, непокритий, без уздечок – такі коні, як відомо, бувають у розбійників.* Епітети **ὁ γυμνὸς ἵππος** (голий кінь), **ὁ ἄστρωτος ἵππος** (непокритий (без покривала) кінь) підсилюють опис коня розбійника, підкреслюючи відсутність у нього ознак цивілізованості, статусу та належності до впорядкованого соціального простору.

Особливу стилістичну функцію у тексті роману виконує метафоричне уподібнення гіпопотама коню. Ахілл Татій уникає прямої номінації **ὁ ἱπποπόταμος** (гіпопотам), натомість описує тварину через перифрази (**ἵππος τοῦ Νείλου** (4,2,1) – *нільський кінь*), і порівнює її анатомію з іншими тваринами: 1) з ***биком*** – μέγεθος δὲ κατὰ τὸν **βοῦν** τὸν μέγιστον (4,2,2) – *а за розміром – як найбільший бик*; 2) з ***конем*** – καὶ ἔστι μὲν **ἵππος**, ὡς ὁ λόγος βούλεται, τὴν γαστέρα καὶ τοὺς πόδας (4,2,2) – *і він є справді конем, що саме слово і означає, за животом і ногами*; 3) зі ***свинею*** – ἔχει δὲ καὶ κυνόδοντας καμπύλους, κατὰ μὲν τὴν ἰδέαν καὶ τὴν θέσιν ὡς συός, τὸ δὲ μέγεθος εἰς τριπλάσιον (4,2,3) – *а ще він має вигнуті ікла – за формою і розташуванням як у свині, але втричі більші за розміром*; 4) зі ***слоном*** – ἀλλ' ἔστιν, ὡς εἰπεῖν, **ἐλέφας Αἰγύπτιος**. καὶ γὰρ δεύτερος φαίνεται εἰς ἀλκὴν **ἐλέφαντος Ἰνδοῦ** (4,3,5) – *А втім, так би мовити, це єгипетський слон. Бо за силою він видається другим після індійського слона*. Такий опис гіпопотама реалізується через знайомі образи, створюючи ефект загадковості, екзотичної інопізнаваності та риторичної гри з упізнаванням.

У межах ЛСГ **"Назви диких тварин"** у романі Ахілла Татія домінантою і наскрізним концептом виявилася загальна назва – **τὸ θηρίον** (тварина, звір) – 22 слововживання. Лексема **τὸ θηρίον** (тварина, звір) виконує широкий спектр функцій – від номінативної до метафоричної, інвективної, порівняльної та алюзивної. У сцені, де герой сварить коня, τὸ θηρίον вжито як зневажливу метафору, що характеризує свійську тварину як дику, неконтрольовану силу: πάντων **θηρίων** ἀγριώτατε (1,14,2) – *найжорстокіший з усіх звірів*; πονηρὲ καὶ ἀχάριστε καὶ ἀναίσθητε κάλλους (1,14,2) – *негідний і невдячний, і байдужий до краси*. У цьому ж фрагменті зоонім використано як зневажливу метафору, у поєднанні з антитезою і емоційним епітетом: ἐγὼ δὲ ὁ κακοδαίμων ἐχαριζόμην **θηρίον** μειρακίῳ καλῷ, ἐκαλλώπιζον δὲ καὶ τὸ **πονηρὸν θηρίον** προστερνιδίοις, προμετωπιδίοις, φαλάροις ἀργυροῖς, χρυσαῖς ἡνίαις (1,14,2) – *А я, нещасний, дарував звіра прекрасному юнакові, прикрашав же і цього підступного звіра нагрудними бляшками, налобниками, срібними металевими прикрасами, золотими віжками*. Сам кінь, хоча свійський, у момент

конфлікту сприймається як дикий і неконтрольований, тобто "θηρίον" у семантичному сенсі дикості.

У сцені полювання зоонім **τὸ θηρίον** позначає *вепра (дикого кабана)*, який раптово нападає: "Ἕλκε τὸν ἵππον, μετένεγκε τὰς ἡνίας· **πονηρὸν τὸ θηρίον**.' (2,34,3) – *Тягни коня, поверни віжки! Підступна тварина*! Епітет **πονηρόν** ("підступна", "зловісна") надає тварині моральну характеристику, що виходить за межі простої біологічної класифікації. Це не просто звір, а загроза, яка діє з наміром.

Фіксуємо у тексті роману фрагмент, де τὸ θηρίον – це *буквальне позначення дикої тварини*, здебільшого вжите у порівняльному звороті для зіставлення певної тварини з іншими: Ὁ λέων κατεμέμφετο τὸν Προμηθέα πολλάκις, ὅτι μέγαν μὲν αὐτὸν ἔπλασε καὶ καλὸν καὶ τὴν μὲν γένυν ὤπλισε τοῖς ὀδοῦσι, τοὺς δὲ πόδας ἐκράτυνε τοῖς ὄνυξιν ἐποίησέ τε τῶν **ἄλλων θηρίων** δυνατώτερον (2,21,1) – *Лев часто докоряв Прометею за те, що той створив його великим і гарним: укріпив йому щелепу зубами, зробив лапи міцними завдяки кігтям, і наділив його більшою силою, ніж інших звірів* (порівняння сили лева з іншими звірами); Λέγει τοίνυν κώνωψ ἀλαζών ποτε πρὸς τὸν λέοντα· "Εἶτα κἀμοῦ βασιλεύειν νομίζεις ὡς καὶ τῶν **ἄλλων θηρίων"**; (2,22,1) – *І каже тоді комар, хвалько, якось до лева: "То ти й наді мною вважаєш, що царюєш, як і над іншими звірами?*" (порівняння-зіставлення влади лева над комарем і іншими звірами); ἐθηρῶμεν οὖν ἱππεύοντες ἄμφω καὶ τὰ πρῶτα ηὐτυχοῦμεν, τὰ λεπτὰ διώκοντες **τῶν θηρίων** (2,34,2) – *Отже, ми обидва полювали верхи, і спочатку нам щастило, коли ми переслідували дрібних звірів*; οὐ γὰρ ὡς **τοῖς ἄλλοις** περίκειται **θηρίοις**, ἀλλ΄ ἔστι τῆς ῥάχεως ἑνὸς ὀστοῦ τελευτὴ καὶ μέρος αὐτοῦ τῶν ὅλων (4,19,3) – *Бо він [хвіст крокодила] не прикріплений, як у інших звірів, а є завершенням одного суцільного хребетного кісткового стрижня і частиною цілого* (порівняння хвоста крокодила з іншими звірами).

У сцені корабельної аварії τὸ θηρίον вжито метафорично для позначення морських істот. Зокрема, у молитві до Посейдона Клітофонт просить: εἰ δὲ καὶ **θηρίων** ἡμᾶς βορὰν πέπρωται γενέσθαι, εἷς ἡμᾶς ἰχθὺς ἀναλωσάτω, μία γαστὴρ χωρησάτω, ἵνα καὶ ἐν ἰχθύσι κοινῇ ταφῶμεν (3,5,4) – *А якщо нам судилося стати поживою для морських тварин, хай одна-єдина рибина нас пожере, хай одна утроба нас вмістить, щоб і серед риб ми були поховані разом*. Тут звір перетворюється на символ стихійної загрози. У фрагменті-екфразі, де описується живописна сцена з міфу про Андромеду, зоонім τὸ θηρίον позначає *морське чудовисько, кита* (**τὸ κῆτος**): μεταξὺ δὲ **τοῦ κήτους** καὶ τῆς κόρης ὁ Περσεὺς ἐγέγραπτο καταβαίνων ἐξ ἀέρος· κατα βαίνει δὲ ἐπὶ **τὸ θηρίον** γυμνὸς τὸ πᾶν· χλαμὺς ἀμφὶ τοῖς ὤμοις μόνον καὶ πέδιλον περὶ τὼ πόδε πλησίον τοῦ πτεροῦ (3,7,7) – *Між морським чудовиськом і дівчиною був зображений Персей, що спускається з повітря; він сходить на звіра повністю оголений, лише з хламідою на плечах і сандалями на ногах біля крила*.

Фрагмент полювання на гіпопотама містить епітет τὸ ποτάμιον θηρίον "річковий звір", що увиразнює статус видовиська: ἔτυχον **ποτάμιον θηρίον** ἄνδρες τεθηρακότες θέας ἄξιον· ἵππον δὲ αὐτὸν τοῦ Νείλου ἐκάλουν οἱ Αἰγύπτιοι (4,2,1) – *Вони вполювали річкового звіра, гідного видовища; єгиптяни називали її конем Нілу*. А у сцені з Левкіппою синтаксичний паралелізм створює своєрідний риторичний контраст між тілесним і чуттєвим: ἡμεῖς μὲν οὖν ἐπὶ **τὸ θηρίον** τοὺς ὀφθαλμοὺς εἴχομεν, ἐπὶ Λευκίππην δὲ ὁ στρατηγός· καὶ εὐθὺς ἐαλώκει (4,3,1) – *Ми дивилися на звіра, а стратег – на Левкіппу: і вона одразу була захоплена*.

Наскрізний концепт τὸ θηρίον сам по собі чи у складі епітетного словосполучення **τὸ ἄμορφον θηρίον** (потворний звір) вживаються у тексті роману на позначення *слона*, якого герой описує як лікаря, що лікує головний біль своїм ароматним диханням: ἀνὴρ Ἕλλην ἐνέθηκε τὴν κεφαλὴν κατὰ μέσην **τοῦ θηρίου** τὴν κεφαλήν· **ὁ** δὲ **ἐλέφας** ἐκεχήνει καὶ περιήσθμαινε τὸν ἄνθρωπον ἐγκείμενον (4,4,7) – *Чоловік грек поклав свою голову між щелепами звіра; а слон тримав пащу відкритою і ніжно дихав на чоловіка, що лежав усередині*; ὁ δὲ ἄνθρωπος ἔλεγεν ὅτι καὶ μισθὸν εἴη δεδωκὼς **τῷ θηρίῳ** (4,4,8) – *А чоловік казав, що навіть заплатив звірові гонорар*; "Καὶ πόθεν," ἔφην, "οὕτως **ἀμόρφῳ θηρίῳ** τοσαύτη τις εὐωδίας ἡδονή;" (4,5,1) – "*І звідки ж", – сказав я, – "у такого потворного звіра така насолода аромату?".*

Зоонім **τὸ θηρίον** у деяких фрагментах позначає *крокодила*: Εἶδον δὲ καὶ **ἄλλο θηρίον** τοῦ Νείλου, ὑπὲρ τὸν ἵππον τὸν ποτάμιον εἰς ἀλκὴν ἐπαινούμενον· κροκόδειλος δὲ ὄνομα ἦν αὐτῷ. παρήλλακτο δὲ καὶ τὴν μορφὴν εἰς ἰχθὺν ὁμοῦ καὶ **θηρίον** (4,19,1) – *Я побачив іще іншого звіра Нілу, сильнішого за річкового коня; ім'я йому було крокодил. Його форма поєднувала риси риби і звіра*.

У наступному контексті зоонім τὸ θηρίον використано метафорично по відношенню до людини як образне обзивання, що дегуманізує співрозмовника (Сосфена), зводячи його до рівня звіра: **Ὦ κακὸν** σὺ **θηρίον**, μέχρι τίνος μοι μιαίνεις τὰ ὦτα· τί ἐμοὶ καὶ Θερσάνδρῳ κοινόν (6,12,3) – *О, злий ти звіре, доки ти мені брудниш вуха? Що мені спільного з Терсандром*? Левкіппа не просто відкидає пропозицію, вона викриває її як образу.

У межах ЛСГ **"Назви птахів (орнітоніми)"**, яка є найоб'ємнішою групою, адже до її складу входять 12 лексем, домінантною виявилася лексема із загальним значенням **ὁ ὄρνις** (птах), яка зафіксована у тексті роману Ахілла Татія 31 раз.

У романі Ахілла Татія образ птаха часто виконує омінальну функцію, набуваючи багатозначності залежно від контексту. Концепт **ὁ ὄρνις** (птах) здебільшого вживається як родове поняття, що охоплює різні види птахів, і реалізується у трьох основних стилістичних площинах: 1) у складі ***епітетних словосполучень***, де птах постає як носій певної характеристики (ὄρνις ὠμηστής (2,37,3; 2,37,4) – *хижий птах*; ὄρνις ἱερός (3,24,3) – *священний птах*; ὄρνις νεκρός (3,25,3) – *мертвий птах*; 2) у ***порівняльних конструкціях***, де образ птаха слугує засобом передавання динаміки, естетичних характеристик або соціального статусу (εὐθὺς ὄρνιθος δίκην ἀφίπτανται (2,18,4) – *[розбійники] одразу злітають, мов птахи*; Φοῖνιξ μὲν ὁ ὄρνις ὄνομα, […] μέγεθος κατὰ ταῶνα (3,25,1) – *це птах на ім'я Фенікс, […] розміром як павич*; ἕπεται δὲ αὐτῷ χορὸς ἄλλων ὀρνίθων ὥσπερ δορυφόρων, καὶ ἔοικεν ὁ ὄρνις ἀποδημοῦντι βασιλεῖ (3,25,5) – *його супроводжує зграя інших птахів, наче охороняючи, і птах нагадує царя, що вирушає у подорож*); 3) у ***метафоричних конструкціях***, де птах набуває сакрального, космологічного або філософського значення (αὐχεῖ τὸν Ἥλιον δεσπότην (3,25,2) – *він [птах Фенікс] величає Сонце як свого володаря*; ὄρνιθος αὖτη μετοικία νεκροῦ (3,25,6) – *це переселення мертвого птаха*; ἔστιν ἐπιτάφιος σοφιστής (3,25,6) – *він [птах Фенікс] є похорональним софістом*).

У романі, в описі саду маєтку Клітофонта, постає витончена екфраза, де птахи зображені не лише як живі істоти, а як органічні учасники естетизованого простору. Автор перелічує численні види птахів, розділяючи їх на *приручених* (ὄρνιθες χειροήθεις (1,15,7; 1,15,8), що мешкають поблизу гаю, та *вільних*, які мають "вільне крило" і

граються на верхівках дерев (ἐλεύθερον ἔχοντες τὸ πτερόν (1,15,7).

До ручних належать **ὁ ταῶς** (павич), **ὁ κύκνος** (лебідь) і **ὁ ψιττακός** (папуга), кожен із яких поданий крізь поетичну образність: лебідь асоціюється з джерелами води, папуга – з кліткою, а павич вражає барвистим пір'ям серед квітів: ὁ κύκνος περὶ τὰς τῶν ὑδάτων πίδακας νεμόμενος, ὁ ψιττακὸς ἐν οἰκίσκῳ περὶ δένδρον κρεμάμενος, ὁ ταῶς τοῖς ἄνθεσι περισύρων τὸ πτερόν (1,15,8). Усе це формує синестетичну картину, де кольори пір'я й квітів переплітаються: ἦν ἄνθη πτερῶν (1,15,8) – "це були квіти з пір'я", метафора, що ототожнює флору й фауну та ширше – пір'я з розквітлою візуальністю.

Співці саду – цвіркуни й ластівки (ἡ χελιδών) – виконують роль поетичних символів. Цвіркуни оспівують ложе Еос, богині світанку, тоді як ластівки нагадують про трапезу Терея, відсилаючи до міфу про жорстокість і метаморфозу Філомели: οἱ ᾠδοὶ δέ, **τέττιγες** καὶ **χελιδόνες**· οἱ μὲν τὴν Ἠοῦς ᾄδοντες εὐνήν, αἱ δὲ τὴν Τηρέως τράπεζαν (1,15,7) – *А співці – це цвіркуни й ластівки: одні співали про ложе Еос, інші – про трапезу Терея*. Таким чином, алюзії на античні сюжети вплітають природу в тканину міфу й трагедії, надаючи їй естетичного виміру.

Наскрізним концептом ЛСГ **"Назви плазунів (рептилоніми)"** є **ὁ ὄφις** (змія), що фігурує у тексті чотири рази. У романі Ахілла Татія зоонім фіксується у значенні "змія" і бере участь у риторичному розширенні меж дії Еросу. Разом з лексемою ὁ ἔχις (гадюка) ὁ ὄφις бере участь у зооморфній алегорії, де тілесна природа плазунів стає метафорою міжвидового кохання. У реченні "**ὁ ἔχις** ὁ τῆς γῆς **ὄφις** εἰς τὴν σμύραιναν οἰστρεῖ· ἡ δὲ σμύραινά ἐστιν ἄλλος **ὄφις θαλάσσιος**, εἰς μὲν τὴν μορφὴν **ὄφις**, εἰς δὲ τὴν χρῆσιν ἰχθύς (1,18,3) – *Гадюка, земна змія, закохується в смірену; а смірена – це інша, морська змія: за формою – змія, за природою – риба*" – змія постає як образ, що поєднує тілесну отруйність з еротичною спрямованістю, а епітет **ὄφις θαλάσσιος** "морська змія" розмиває межу між рептилією і рибою. Протиставлення **ὁ τῆς γῆς ὄφις** "земна змія" та **ὄφις θαλάσσιος** "морська змія" функціонує як художній прийом контрасту, що підсилює образну напругу: земна змія уособлює статичну небезпеку й отруйність, тоді як морська – гібридність і метаморфозу, завдяки чому текст набуває ефекту семантичної амбівалентності та естетичної багатоплановості.

У сні Клітофонта, який стилізовано як міфологічний кошмар, наскрізний концепт **ὁ ὄφις** фігурує метонімічно – як волосся Горгони, що підсилює образ страху: ἐφίσταταί δέ μοι γυνὴ φοβερὰ καὶ μεγάλη, τὸ πρόσωπον ἀγρία. ὀφθαλμὸς ἐν αἵματι, βλοσυραὶ παρειαί, **ὄφεις** αἱ κόμαι (1,3,4) – *І раптом постає переді мною жінка – страшна й велика, з лютим обличчям: очі – в крові, щоки – похмурі, а волосся – змії*. Сон поєднує еротичне злиття з насильницьким розривом, а змії – як частина тілесного пейзажу – стають знаком небезпеки, трансформації та покарання.

Домінантою у ЛСГ **"Назви комах (ентомоніми)"** виявилася лексема **ὁ κώνωψ** (комар) – 9 слововживань.

Наскрізний концепт **ὁ κώνωψ** вживається у фрагменті, де раб на ім'я Комар розповідає байку про слона і комара, прагнучи нейтралізувати глузування з власного імені. У вислові "ὁρᾷς, ὅσον ἰσχύος **ὁ κώνωψ** ἔχει, ὡς καὶ ἐλέφαντα φοβεῖν (2,21) – *Бачиш, скільки сили має комар – що навіть слон його боїться"* реалізується антитетичне порівняння, де найменше виявляється здатним впливати на найбільше. Така конструкція не лише риторично реабілітує ім'я персонажа, а й вводить κώνωψ як емблему парадоксальної сили, що згодом розгортається у байці про комара і лева (2,22,1), яку розповідає Сатир у відповідь. У цьому контексті ὁ κώνωψ постає як троп риторичної інверсії, що дозволяє малому перемагати великого – не фізично, а через мобільність, іронію та силу слова.

Лексема **ὁ κώνωψ** у байці про комара і лева фігурує не як натуралістичний зоонім, а як персоніфікований образ, що виконує пародійно-героїчну, риторичну та екфрасисну функцію. Автор стилізує комара як хвалькуватого воїна, який вступає в словесну і фізичну сутичку з левом – емблемою сили, царственості та звірячої гідності.

У вступному монолозі комар сам себе проголошує гідним царювання, заперечуючи перевагу лева: Εἶτα κἀμοῦ βασιλεύειν νομίζεις... οὔτε μου καλλίων οὔτε ἀλκιμώτερος ἔφυς (2,22,1) – *То ти вважаєш, що й наді мною можеш царювати?... Ти не кращий, не дужчий за мене*. Це своєрідна риторична інверсія ієрархії, де мале протиставляється великому, слабке – сильному, а комар набуває голосу і суб'єктності, властивої героєві епосу.

Особливо виразною є військова метафорика, де комар представлений як знаряддя війни: ὄργανον γὰρ ὅλος εἰμὶ πολέμου... σάλπιγξ δέ μοι καὶ βέλος τὸ στόμα... τοξεύει γάρ με διαέριον τὸ πτερόν (2,22,3) – *Я весь – знаряддя війни... сурмою й стрілою мені служить рот... моє крило стріляє мною крізь повітря*. Тут κώνωψ постає як автономна бойова одиниця, що поєднує функції флейтиста, лучника і стріли водночас. Його тіло – це метафоричний арсенал, а політ – риторичний маневр, що дозволяє йому одночасно "бути і не бути", "нападати і зникати".

У сцені бою комар демонструє тактичну перевагу над левом, завдаючи йому болю, змушуючи його боротися з повітрям: ὁ δὲ παταχθεὶς ἐξαίφνης βοᾷ [...] ὁ λέων [...] σκιαμαχῶν πρὸς τὸν ἀέρα [...] εἰστήκει παρειμένος ὀργῇ (2,22,3) – *Той, кого я вразив, раптом кричить [...] лев веде тіньову боротьбу з повітрям [...] стоїть, виснажений гнівом*. Це – пародія на героїчну битву, де переможцем стає не той, хто сильніший фізично, а той, хто риторично вправніший, мобільніший, іронічніший.

Кульмінацією байки є іронічне падіння героя, коли комар, надто захопившись перемогою, заплутується в павутинні: ὀλίγος δέ με ἤγρευσεν ἀράχνης χιτών (2,22,7) – *А мене вп'ймав у хітон павук*. Такий антиклімакс акцентує на темі самознищення, спричиненого надмірною самовпевненістю, і водночас формує риторичну мораль: навіть найменший здатен здолати сильного, але ще дрібніший – може знищити переможця. Таким чином, лексема ὁ κώνωψ у цьому фрагменті функціонує як троп іронічної героїзації, емблема риторичної сили, образ тілесного уколу, що перетворюється на метафору слова як зброї. Це блискучий приклад того, як Ахілл Татій стилізує комаху як пародійного героя, що водночас викликає сміх, захоплення і філософське осмислення меж сили.

Наскрізним концептом ЛСГ **"Назви риб та амфібій (іхтіоніми та амфібіоніми)"** виявилася лексема **ὁ ἰχθύς** (риба). Загальна назва ὁ ἰχθύς (риба) зафіксована 8 разів у тексті роману. Її функціонування охоплює як пряме номінативне вживання, так і образно-метафоричні трансформації, що виявляють високий стилістичний потенціал лексеми в межах художнього дискурсу Ахілла Татія.

У прямому значенні ὁ ἰχθύς позначає їстівну морську істоту, як у порівнянні мурени з рибою: ἡ δὲ σμύραινά ἐστιν ἄλλος **ὄφις** θαλάσσιος, εἰς μὲν τὴν μορφὴν ὄφις, εἰς δὲ τὴν χρῆσιν **ἰχθύς** (1,18,3) – *А мурена – це інша морська змія: за формою як змія, за вжитком – риба*. У переносному значенні лексема набуває метафоричного та порівняльного навантаження, зокрема в контексті добування багатства, яке уподібнюється риболовлі: ὁ δὲ κοντὸς πρὸς τὸν χρυσὸν οἷον πρὸς **ἰχθὺν** ἄγκιστρον γίνεται, ἀγρεύει

γὰρ αὐτόν (2,14,10) – *А жердина для золота стає, як гачок для риби, бо вона його ловить.*

Особливо виразним є використання зооморфної метонімії, де люди, що загинули під час корабельної аварії, уподібнюються рибам – жертвам стихії: πολλοὶ δὲ καὶ ξύλοις ἀπερρωγόσι συμπεσόντες ἐπείροντο δίκην **ἰχθύων** (3,4,6) – *Багато хто, наткнувшись на розбиті уламки дерева, були пронизані, наче риби*.

У сцені опису крокодила наскрізний концепт ὁ ἰχθύς входить до структури онтологічної метафори, де істота поєднує риси риби і звіра: παρήλλακτο δὲ καὶ τὴν μορφὴν εἰς **ἰχθὺν** ὁμοῦ καὶ θηρίον (4,19,1) – *Його форма поєднувала рибу і звіра водночас*. А у фрагменті поетичного опису Нілу ὁ ἰχθύς є складником парадоксографічної екфрази, де риби співіснують з биками, моряками і землеробами, утворюючи образ гармонійного світу: Νεῖλος […] ναυτῶν ὁμοῦ καὶ γεωργῶν καταγωγή, **ἰχθύων** ὁμοῦ καὶ **βοῶν** (4,12,1) – *Ніл […] – місце зустрічі моряків і землеробів, риб і биків*.

Дискусія і висновки

Аналіз наскрізних тематичних концептів-зоонімів у романі Ахілла Татія "Левкіппа і Клітофонт" засвідчує багатство та гнучкість авторського стилю, що виявляється у системному використанні зоонімічної лексики як у прямому, так і в переносному значенні. Зооніми-домінанти в Ахілла Татія не лише позначають тварин, а й виконують широкий спектр лінгвостилістичних, прагматичних та естетичних функцій, формуючи багатовимірну образну систему твору.

У прямому значенні зооніми слугують засобом опису природного тла, ритмізації наративу та акцентування сюжетних моментів, зокрема сцен полювання, нападу чи міфологічних алюзій. Їхня присутність у тексті сприяє візуалізації подій та поглибленню реалістичної тканини оповіді. Попри домінування антропоцентричного підходу у використанні зоонімів, Ахілл Татій активно застосовує зоолексеми для метафоричного змалювання предметів, явищ і абстрактних понять, вживаючи їх у своїй вторинній номінативній функції.

Компаративні наскрізні концепти-зооніми становлять перехідну ланку між буквальним і метафоричним уживанням. Вони активно використовуються для характеристики зовнішності, поведінки та емоційного стану персонажів, а також для опису предметів і явищ. Такі порівняння мають антропоцентричний, експресивно-оцінний характер і виконують прагматичну функцію, спрямовану на емоційне залучення читача. Їхня стилістична роль полягає у підсиленні образності, динаміки та емоційного забарвлення тексту.

Джерела фінансування. Фінансування забезпечено Київським національним університетом імені Тараса Шевченка.

Список використаних джерел

Башук, Н. П. (2020). Фразеологізми із зоонімічним компонентом в німецькій та українській мовних картинах світу. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Серія "Філологія", 9(77), 200–203. https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/2850

Геркерова, О. М., & Коваль, К. В. (2016). Зооморфна лексика у фразеології англійської мови як віддзеркалення національно-культурних особливостей Великобританії. *Питання лінгвоконцептології та мовної картини світу*, 26, 34–38. https://doi.org/10.18524/2307-4558.2016.26.101473

Дубровська, І. (2022). Зооніми в романі Е. М. Ремарка "Три товариші". *Актуальні питання гуманітарних наук,* 2(56), 104–108. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. https://doi.org/10.24919/2308-4863/56-2-16

Мизин, Т. О. (2022). Тварини як об'єкт лінгвокультури. *Закарпатські філологічні студії,* 1(25), 140–145. https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.25.1.26

Оліщук, Р., & Макар, І. (2019). Концептуально-тематична група "Тварини" у романі Лонга. *Studia Linguistica*, 14, 133–146. http://studia-linguistica.knu.ua/wp-content/uploads/2020/06/11_Оліщук_14_133-146.pdf

Cioffi, R. (2024). Where the Wild Things Are: Achilles Tatius and Egyptian Animals. *Egypt, Ethiopia, and the Greek Novel: Between Representation and Resistance* (Ch. 2, pp. 59–90). Oxford University Press. https://doi.org/ 10.1093/oso/9780192870537.003.0003

Ghobadighadikolaei, F. (2018). A comparative Connotative Analysis of 35 Zoonyms in English and Persian. *Specialty journal of humanities and cultural science*, 3(2), 13–19.

Karimova, Z. (2021). Features of the Translation of English Phraseological Units With the Component-Zoonym. *TJE – Tematics journal of Social Sciences*, 7(1), 34–41. https://ssrn.com/abstract=3779891; http://dx.doi.org/ 10.2139/ssrn.3779891

Lu, G. (2024). Comparative Study of the Cultural Connotations of Proverbs with Zoonyms in Chinese and Spanish. *Sinología hispánica. China Studies Review*, 16(1), 167–190. https://doi.org/10.18002/sin.v16i1.7680

Mintsys, E. Ye., & Mintsys Yu. B. (2019). Zoonyms: contextual meaning in literary context (based on the novel "Bless me, Ultima!" by Rudolfo Anaya). *Закарпатські філологічні студії,* 1(10), 99-104. https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-1.20

Shohsanam, T. (2023). Zoonyms in Linguistics and Culture. *Тадқиқот ва инновациялар журнали*, 1(12), 32–35. https://doi.org/10.5281/zenodo.10421461

Tatius, A. (1984). *Leucippe and Clitophon* (S. Gaselee, Trans.). Harvard University Press.

References

Bashuk, N. P. (2020). Phraseological units with a zoonymic component in the German and Ukrainian linguistic worldviews. *Scientific Notes of the National University "Ostroh Academy"*. Series "Philology", 9(77), 200–203 [in Ukrainian]. https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/2850

Cioffi, R. (2024). Where the Wild Things Are: Achilles Tatius and Egyptian Animals. *Egypt, Ethiopia, and the Greek Novel: Between Representation and Resistance* (Ch. 2, pp. 59–90). Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oso/9780192870537.003.0003

Dubrovska, I. (2022). Zoonyms in E. M. Remarque's novel Three Comrades. *Current Issues in the Humanities*, 2(56), 104–108. Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. 2(56), 104–108 [in Ukrainian]. https://doi.org/10.24919/2308-4863/56-2-16

Ghobadighadikolaei, F. (2018). A comparative Connotative Analysis of 35 Zoonyms in English and Persian. *Specialty journal of humanities and cultural science*, 3(2), 13–19.

Herkerova, O. M., & Koval, K. V. (2016). Zoomorphic vocabulary in the phraseology of the English language as a reflection of the national and cultural characteristics of Great Britain. *Issues of Linguoconceptology and the Linguistic Worldview*, 26, 34–38 [in Ukrainian]. https://doi.org/10.18524/2307-4558.2016.26.101473

Karimova, Z. (2021). Features of the Translation of English Phraseological Units With the Component-Zoonym. *TJE – Tematics journal of Social Sciences*, 7 (1), 34–41. https://ssrn.com/abstract=3779891; http://dx.doi.org/ 10.2139/ssrn.3779891

Lu, G. (2024). Comparative Study of the Cultural Connotations of Proverbs with Zoonyms in Chinese and Spanish. *Sinología hispánica. China Studies Review*, 16(1), 167–190. https://doi.org/10.18002/sin.v16i1.7680

Mintsys, E. Ye., & Mintsys Yu. B. (2019). Zoonyms: contextual meaning in literary context (based on the novel "Bless me, Ultima!" by Rudolfo Anaya). *Закарпатські філологічні студії*, 1(10), 99-104. https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-1.20

Mizin, T. O. (2022). Animals as an Object of Linguoculture. *Transcarpathian Philological Studies,* 1(25), 140–145 [in Ukrainian].. https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.25.1.26

Olishchuk, R., & Makar, I. (2019). The Conceptual-Thematic Group "Animals" in Longus' Novel. *Studia Linguistica*: Collection of Scientific Papers, 14, 133–146 [in Ukrainian]. http://studia-linguistica.knu.ua/wp-content/uploads/2020/06/11_Оліщук_14_133-146.pdf

Shohsanam, T. (2023). Zoonyms in Linguistics and Culture. *Тадқиқот ва инновациялар журнали*, 1(12), 32–35. https://doi.org/10.5281/zenodo.10421461

Tatius, A. (1984). *Leucippe and Clitophon* (S. Gaselee, Trans.). Harvard University Press.

Отримано редакцією журналу / Received:12.12.25
Прорецензовано / Revised:03.01.26
Схвалено до друку / Accepted: 27.02.26
Опубліковано / Published: 21.04.26

Inesa CHAKAL, PhD (Philol.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0001-9373-5986
inesa.chakal@gmail.com
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine

ZOONYMS IN THE CONCEPTUAL STRUCTURE OF ANCIENT NARRATIVE

B a c k g r o u n d . ***The article presents a systematic analysis of the functioning of zoonyms in Achilles Tatius' novel "Leucippe and Clitophon" (2nd century AD), one of the most refined examples of Greek prose fiction. The relevance of the study lies in identifying the dominant zoonymic concepts that shape the figurative system of the work, perform rhetorical, intertextual, and emotional functions, and reflect cultural and philosophical generalizations of ancient worldview. The aim of the article is to describe the dominant zoonyms in the structure of the novel and to determine their role in the construction of the artistic discourse.***

M e t h o d s . ***The methodology combines lexical-semantic, stylistic, intertextual and quantitative analysis to establish the frequency and dominance of lexemes, as well as a typological approach to grouping zoonyms into semantic fields. Rhetorical-stylistic and cultural approaches made it possible to trace allusions, symbolism, and conceptual functions of zoonyms in the literary text.***

R e s u l t s . ***The analysis revealed that the dominant zoonyms (ὁ ἵππος, τὸ θηρίον, ὁ ὄρνις, ὁ ὄφις, ὁ κώνωψ, ὁ ἰχθύς) perform multifaceted functions. The horse appears as a symbol of nobility, bodily passion, and social marking; the beast as a universal image of wildness, danger, and dehumanization; the bird as a bearer of sacred, aesthetic, and cosmological meanings; the snake as a metaphor of danger, erotic ambivalence, and transformation; the gnat as an emblem of rhetorical inversion and ironic heroization; the fish as an image of elemental threat, a metaphor of wealth, and harmonious coexistence. All these concepts are realized both in direct nominative and figurative meanings, forming a multidimensional figurative system of the novel.***

C o n c l u s i o n s . ***The study emphasizes that zoonyms in Achilles Tatius' novel are not limited to naming the animal world but become poetic structures that ensure the rhythmization of the narrative, visualization of events, creation of mythological allusions, and emotional involvement of the reader. They constitute a transitional link between literal and metaphorical usage, perform pragmatic functions, and reflect the anthropocentric character of ancient thought. Thus, dominant zoonyms form a unique conceptual sphere of the work, combining the real and the mythological, the corporeal and the symbolic, the individual and the universal.***

K e y w o r d s : ***Ancient Greek language, Ancient Greek novel, concept, lexical semantics, discourse, linguistic worldview.***

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.